

Стаття присвячена одній з новітніх доктрин філософії психології, засновником якої є видатний український психолог, академік В. А. Роменець.

Ключові слова: філософія психології, принцип вчинку, поведінковий акт, творча комунікація, самотворення.

Метою даної статті є розгляд принципів побудови філософії психології, їх співвідношення з парадигмою сучасної психологічної теорії і внесок в розробку цих принципів видатного українського психолога В.А. Роменця. В його працях з історії і теорії психології вперше знайшов обґрунтування вчиноковий підхід до розгляду психологічних явищ і пов'язаних з ним основних психологічних феноменів, серед яких особлива увага приділяється ситуативним та мотиваційним психологічним феноменам. В концепції В.А. Роменця та його послідовників знайшли відображення також традиційно представлені у вітчизняній психологічній науці феномени дії, діяльності, післядії та ін.

У філософії психології на роль "осередку", "клітини", "принципу" претендували і продовжують претендувати різні категорії, починаючи з таких як "душа" (Платон), "ентелехія" (Аристотель), "еманація" (Плотін), "інтенція" (Фома Аквінський), "свідомість" (Декарт), "інтроспекція" (Вундт), "поведінка" (Уотсон), "несвідоме" (Фрейд), "колективне несвідоме" (Юнг), "гештальт" (Вертгеймер), "діяльність" (Леонтьєв), "особистість" (Петровський), "екзистенція" (Ясперс), "самоактуалізація" (Маслоу). Кожна з цих категорій зіграла свою історичну роль в побудові психологічних знань, їх розвитку на різних етапах становлення наукової психології. Однак значення продуктивності цих категорій дуже відрізняється одне від одного. На наш погляд, рішучу роль відносно потенціалу саморозвитку психіки та її феноменів відіграли ті з них, які найбільш послідовно концентрували увагу на проблемі активності суб'єкта, його

самоформуванні, самоцінності, самоцілі (підхід закладений І. Кантом, продовжений Г. Гегелем, розгорнутий психологією ХХ століття – Л.С. Виготським, С.Л. Рубінштейном, О.М. Леонтьєвим).

Коротко сутність цього підходу можна сформулювати таким чином: усі психологічні феномени, усі ключові поняття, категорії, цінності, мотивації виступають як непохитні істини, але усі вони складаються в процесі діяльності, яка починається з першого подиху людини, закінчуються з його останнім подихом. Усі вони слугують діяльності і формуються так, щоб обслуговувати її з оптимальною ефективністю [3].

Деякі автори вбачають в діяльнісному підході елементи механіцизму, прагматизму (А. Гелен), навіть ортодоксальності ("діяльність – це все"). Реакцією на такі думки з'явилися екзистенціальний і гуманістичний філософсько-психологічні підходи. При цьому кожен з них відбивав певну "крайність". Екзистенціалізм, в особі К. Ясперса, який був одночасно і філософом, і психіатром, заклав у якості провідного принципу "хворобливі стани особистості", а гуманізм, в особі А. Маслоу збудував в структурі вчення про самоактуалізацію уявлення про Надлюдину. Не випадково А. Маслоу відносив до осіб, які здатні до самоактуалізації, не більше одного відсотка людей.

На цьому тлі, в просторі сучасної філософії психології все більше заявляла про себе потреба у комплексному підході до тенденцій розвитку психологічного знання. Можна достатньо впевнено стверджувати, що оригінальний варіант такого комплексного підходу і розробляється в творах В.А. Роменця. Сутністю його підходу є визначення вчинку, як "осередку" суб'єктного в людині, суб'єктне є "осередком" суб'єктивного, а суб'єктивне – "осередком" психічного. "Отже, саме вчинок є найсуттєвішим, найглибиннішим осередком психічного в широкому розумінні цього слова, що знімає в собі і суб'єктне, і суб'єктивне в різноманітних формах прояву людського в людині" [4].

У вказаний смисловий зміст поняття "вчинок" В.А. Роменець включає три аспекти його активності: 1) подолання залежності від ситуації, умов і обставин шляхом перетворення своїх внутрішніх позицій в напрямку свободи і незалежності від ситуації; 2) спрямованість вчинку на чітко усвідомлювані

мотиви, відхід від інстинктів і не усвідомлюваних потягів; 3) вчинкове підпорядкування процесу творення засобів мети діяльності, концентрація усієї енергії суб'єкта, усієї сили свого "Я" на єдиному напрямі – підпорядкованості єдиній меті – меті самотворення [4].

В цьому смислі В.А. Роменець не випадково називає вчинки "локомотивами поведінки". Вчинок, на його думку, об'єднує в одну діючу систему і середовище, і спадково дані потяги, і самі поведінкові акти, надаючи їм відповідно до смислу ситуації, мотивації до вчинкового акту. Вчинок є основною ланкою, осередком будь-якої форми людської діяльності. Він виражає будь-яке відношення між особистістю і матеріальним світом. Вчинок – це спосіб особистісного існування в світі. Все, що існує в людині і в людському світі, є вчинковим процесом і його результатом. В цьому вузловому осередку буття виявляється активна творча взаємодія людини і світу. Вчинок формує і відбиває найістотніші сили як особистості ("малого світу"), так і самого "великого світу". Ось чому вчинок пропонується розглядати як всезагальний філософський принцип для психології [4].

Автор концепції підкреслює: вчинкова складова предметної діяльності уся охоплена міжособистісними відносинами, стає засобом комунікації з іншими індивідами, особистостями. Вчинок як соціальний акт об'єднує людину з людиною шляхом взаємозв'язків, реалізуючи потребу опори в іншому, ущербність одиничного існування. Не випадково ця комунікаційна складова була і залишається предметом полеміки філософів і психологів не одне століття, починаючи з Лейбніца і Канта, і закінчуючи Хайдеггером, Сартром і Фроммом. Таким чином, вчинок, з позиції В.А. Роменця, виявляється дією безпосередньої творчої комунікації і спрямовується проти зведення іншої особистості тільки до рівня засобу, знаряддя (про що попереджав людство у свій час ще І. Кант).

На вищих етапах становлення вчинку відкидається будь-яке зведення особистості до рівня допоміжних засобів. Люди, які вступають у вчинкову взаємодію, домагаються рівного статусу, неповторних самостійних індивідуальностей. Сьогодні до цього прагне вся гуманістична психологія, але у вчинках встановлюються істотні відношення між людиною і людиною, людиною

і світом, включаючи такі полюси, як героїчні, так і злочинні вчинки. В цьому смислі цілі і форми вчинку визначаються насамперед властивостями вибору з альтернатив і тими "ритуалами" й "архетипами", які є провідними для даної історичної епохи. Складність психологічної структури вчинку, соціальна відповідальність особистості у вчинковому акті найтіснішим чином пов'язує його з реаліями буття.

Концепція В.А. Роменця є конкурентною з парадигмами біопсихічної та соціопсихічної детермінації поведінки й активності людини. Вона ставить у центр уваги саморозвиток, самозбагачення психології людини, його відносин зі світом. Людина, яка відповідально вчиняє, за таких умов опиняється в центрі історичного процесу, рухає його шляхом свого самопізнання, самостворення.

Висновки. Філософсько-психологічна концепція вчинку В.А. Роменця, на наш погляд, об'єднує елементи комплексного підходу з конкретним концентрованим варіантом побудови психологічної теорії та історії психології. Вона не обходить увагою усі найбільш конструктивні якості інших сучасних концепцій цього напрямку досліджень і задає чіткі перспективи на важливому етапі розвитку фундаментальних ідей гуманітарного знання.

Література

1. *Витгенштейн Л.* Заметки о философии психологии: Философия Т.1 / Пер. с нем. Латушкина С.Д. Под. ред. Анашвили В.В. – М., 2001.
2. *Косилова Е.С.* Исотический обзор развития философии психологии в XX веке // Историко-философский альманах. – М., 2006.
3. *Леонтьев А.Н.* Философия психологии (из научного наследия). – М., изд. МГУ – 1994.
4. *Основи психології / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця.* – К., 1996.
5. *Робинсон Д.Н.* Интеллектуальная история психологии. – М., 2005.
6. *Шукін Є.О.* Філософія психології // Гуманітарний вісник НУК. Т.1. – Миколаїв. – ВАРТ. – 2008.

The article is devoted the review of one of the newest doctrines of philosophy of psychology, the founder of which is the prominent Ukrainian psychologist, academician V. Romenets.

Keywords: *philosophy of psychology, principle of act, act of behaveour, creative communication, creation.*

